

Гомофобія як психологічна і соціальна проблема

У статті систематизовано психологічні та ідеологічні причини гомофобії, показано негативні соціальні наслідки цього явища, систематизовано основні форми дискримінації гомосексуалів, відзначено високий рівень гомофобії в Україні.

The author classifies psychological and ideological causes of homophobia, reveals negative social consequences of this phenomenon, classifies the main forms of discrimination of homosexuals, notes the high level of homophobia in Ukraine.

Сучасна Україна декларує своє бажання приєднатися до Європейського Союзу. Однією з вимог вступу до нього є обов'язкове дотримання прав ЛГБТ⁴, [57]. Воно виходить перш за все з того, що в ЄС визнана пріоритетність дотримання прав людини та демократії, а «права людини – це світський, а не церковний принцип, тому вони повинні перш за все співвідноситись з законом, а не з релігійними приписами якої б то не було віри» [9].

Хоча Україна першою з колишніх республік СРСР відмінила у 1991 р. кримінальне переслідування геїв, рівень гомофобії у країні залишається досить високим навіть у порівнянні із колишніми соціалістичними країнами Європи та республіками Балтії. Не в останню чергу це зумовлено майже повною відсутністю ґендерної освіти та курсів, присвячених проблемам толерантності⁵ та людської сексуальності. А останнім часом в українському суспільстві розгортається антигомосексуальна істерія, буквально цькування гомосексуалів з боку ряду суспільних організацій, партійних та релігійних діячів.

У той же час у демократичних і розвинених країнах світу визнано, що гомосексуальність є частиною особистості, гомосексуальна орієнтація не може бути змінена, біологами, соціологами, сексологами та етнологами доведено, що вона є різновидом норми, нехай і менш поширеним, ніж гетеросексуальність, і що вона не створює ніяких загроз для суспільства, що гомосексуали є серед населення кожної країни у певному невеликому відсотку – за

різними опитуваннями від 1–2% до 5–6% [22; 51].

Як і в інших країнах, в Україні є геї та лесбійки. Їхня чисельність за різними соціологічними даними оцінюється від 420 тис. до 1,2 млн. осіб, тобто від 0,9 до 2,6% українців [5]. Також з середини 90-х рр. в Україні розвивається ЛГБТ-рух [7], існує ряд періодичних видань, нічних клубів, інтернет-ресурсів для ЛГБТ тощо.

Одне з визначень гомофобії (від давньогрецьк. φόβος – той же, однаковий та φόβος – страх, боязливість) – стійке негативне ставлення та ірраціональні страхи, пов'язані з геями та / або лесбійками і їхнім способом життя [51]. Поняття охоплює не тільки комплекс негативних поглядів і почуттів стосовно гомосексуальності та людей, які виявляють себе або сприймаються як гомосексуальні, але і активні дії, часто агресивного або насильницького характеру, що призводять до дискримінації та порушення прав людини.

Межу між звичайним негативним ставленням до гомосексуальності та гомофобією провести досить складно. Як правило, гомофобія супроводжується негативними емоціями, у той час як негативне ставлення обмежується лише декларуванням якоїсь позиції. Будь-яка активна боротьба з проявами гомосексуальності є гомофобією. Тому гомофобія може бути спрямована не тільки проти ЛГБТ-осіб, але і їхніх друзів, симпатиків, суспільних діячів, що захищають їхні права, митців, що популяризують способи самовираження ЛГБТ, науковців та викладачів, що поширюють об'єктивну і неупереджену інформацію про ЛГБТ, а, крім того, проти осіб, які з тих чи інших причин здаються схожими на гомосексуалів.

Для визначення звичайного негативного ставлення використовується поняття «гомонегативізм», під яким розуміється суто інтелектуальне неприйняття гомосексуальності. Так, судження, засновані на оцінці моральності гомосексуальної і бісексуальної поведінки, а також дії на підставі уявлень, уподобань, закону, соціальної прийнятності або інших інтелектуальних причин є гомонегативізмом. Однак, коли у ході безпосереднього особистого спілкування з особами гомосексуальної орієнтації або соціальної діяльності присутні фобічні прояви виразних емоцій страху, тривоги або відрази (які

⁴ ЛГБТ – аббревіатура, утворена від перших літер слів – лесбійки, геї, бісексуали, трансґендерні індивіди.

⁵ У 2008 р. запропоновано, але фактично так і не введено у школах курс толерантності.

можуть включати або не включати когнітивний компонент), має місце гомофобія [47]. Більша частина негативних стереотипів та поглядів на гомосексуальність сформована культурними чинниками, тому запропоновано також термін «антигомосексуальні забобони».

Причини гомофобії. Психологи та представники гуманітарних наук, переважно у західних країнах, досить активно досліджують феномен гомофобії в усіх його проявах [44]. Серед джерел формування відзначаються соціопсихологічні, ґендерні та інші соціокультурні чинники.

Підліткова гомофобія. Для підлітків характерна клановість та нетерпимість до нетипових, несхожих однолітків. Вона спричиняє досить агресивне неприйняття гомосексуальності. Підліткові групи пронизані гомофобною атмосферою. Часто для їхніх членів участь у «полюванні» на геїв стає чимось на зразок ритуалу дорослішання, засобом підвищити авторитет у групі і подолати власну латентну (неусвідомлену) гомосексуальність [17]. Це особливо характерно для пострадянських суспільств, в яких досить поширені авторитарні й асоціальні підліткові групи і значний вплив на їх виховання має кримінальна субкультура. Під її впливом презирство до гомосексуалів стає нормою та інструментом самоствердження підлітків. Ненависть до «гомиків» – засіб підтримки їхньої солідарності, вона їм допомагає утвердитися у власній проблематичній маскулінності. Страх перед гомосексуальністю психологічно травмує також і гетеросексуальних підлітків, особливо тих, що мають привабливу або м'яку зовнішність [14].

Інтерналізована гомофобія розвивається переважно у гомосексуалів і є наслідком того, що вони виховуються в суспільстві, де нормою вважається гетеросексуальність, а гомосексуальність та інші нерепродуктивні форми активності, розглядаються як відхилення від норми. У такому випадку гомофобія – функція сексуальної тривожності, вираз прихованого страху перед власними гомосексуальними бажаннями [15].

Відкриті гомосексуали, а також іміджі жіночного чоловіка або юнака у латентного гомосексуала можуть викликати неусвідомлені естетичні та еротичні відчуття, які вступають у конфлікт із інтеріорізованими культурними нормами, віруваннями та світоглядом, витісняються у підсвідоме і часто сублімуються у формі гомофобної агресії. При цьому, по суті, розвивається ґендерно-рольовий конфлікт, який призводить до обмеження ніжності у відносинах між

чоловіками, змушує індивіда сприймати прояви любові чи еротики у чоловічих відносинах як загрозу або дискомфорт, спричиняє постійну заангажованість проти гомосексуалів [54].

Інтерналізована гомофобія також може розвиватися у гомосексуалів і бісексуалів, які бояться або відчують відразу до гомосексуальності, оскільки не хочуть визнати гомосексуальність у собі та виключають для себе гомосексуальну поведінку (*егодистонічна гомофобія*, або внутрішнє стигматування [42]). Одні з них пригнічують власні гомосексуальні бажання та прагнення (латентні гомосексуали), інші ж цього не роблять, але можуть зазнавати різні негативні емоції – комплекс провини, тривогу, докори сумління і т. п.

Інтерналізована гомофобія може мати різні негативні наслідки для психічного здоров'я індивіда – вона може супроводжуватись зниженням самооцінки, невротизацією, розвитком різних психологічних комплексів, депресією і навіть суїцидальними намірами або спробами [25].

Маскувальна гомофобія. Інколи гомо- або бісексуальна особистість всіляко приховує свої потреби від суспільства, а публічно засуджує гомосексуальність. Така гомофобія є засобом «відвернути від себе можливі підозри у наявності гомосексуальних схильностей». Наявність такого джерела гомофобії підтверджено як експериментальними дослідженнями [34], так і фактами публічного викриття окремих політичних та релігійних діячів.

Чинниками виникнення такої гомофобії є подвійна мораль, лицемірство та конформізм, а також фінансові та політичні інтереси. При цьому доволі часто такі затяті гомофоби таємно практикують гомосексуальну поведінку та ретельно приховують її. Своєрідним засобом подолання такого лицемірства інколи стає публічне викриття відомих політиків та релігійних діячів. З нещодавніх подібних прецедентів – випадок з американським членом республіканської партії та затятим противником гей-руху, членом сенату штату Каліфорнія Роєм Ашберном [1] та членом правління американської Національної асоціації з дослідження та терапії гомосексуальності, ярим гомофобом Джорджем Рекерсом [29].

Гомофобія для гетеросексуальних державних та суспільних діячів також може бути зручним засобом: публічно наголошуючи на аморальності гомосексуальності, вони часто маскують власну аморальність. Крім того, гомофобія, як і інші соціальні страхи та

форми групової ненависті, часто загострюється у моменти соціальних криз, коли потрібен зримий ворог чи цап-відбувайло [28]. Під приводом боротьби за моральну чистоту політичні діячі стимулюють масові страхи та забобони і, посилюючи боротьбу з їхнім джерелом – гомосексуалами, відвертають увагу від інших соціальних та економічних проблем.

Гомофобія як прояв гегемонної маскулінності. Гомофобія тісно пов'язана з сексизмом, ґендерним і сексуальним шовінізмом. Головна соціальна функція такої гомофобії – підтримка непорушності системи ґендерної стратифікації, заснованої на чоловічій гегемонії та пануванні.

Поширена у модерний час культурна система переконань і установок щодо маскулінності та чоловічих ролей спонукає людину всіляко уникати проявів гомосексуальності. Гомофобія виступає як засіб підкреслення маскулінності, а гомосексуальні стосунки розглядаються як неналежне, заборонене, жіночне. Така гомофобія дещо схожа на підліткову, однак мотивується не стільки груповою солідарністю та юнацьким самоствердженням, скільки зрілими уявленнями та стереотипами маскулінності серед дорослих чоловіків. Певним підтвердженням теорії гегемонної маскулінності є статева диференційованість гомофобії – агресивність та ворожість щодо «жіночних» чоловіків з боку чоловіків у більшості суспільств проявляється значно сильніше, ніж серед жінок до маскулінних жінок. І взагалі, за даними психологів, гомофобів серед жінок значно менше, ніж серед чоловіків [3].

Гегемонна гомофобія спрямована на встановлення відносин залежності та підпорядкування, демонстрацію та закріплення статусних відмінностей. Цьому сприяє культ агресивної маскулінності та гетеросексизм, активно насаджуваний ЗМІ та поп-культурою. Вона найбільше виявляє себе у замкнених чоловічих спільнотах (тюрма, армія і т. ін.). З іншого боку, таким спільнотам може бути притаманна значна гомосексуальна активність. Проте табу на гомосексуальну поведінку серед рівних призводить до того, що ініціатором гомосексуального акту завжди стає ієрархічно вищий, «справжній» чоловік, статевий акт як правило не супроводжується ласками, партнер-акцептор розглядається як нижча істота, яку як правило зневажають. Такий одностатевий секс насправді виступає інструментом демонстрації сили, влади, визначає становище в ієрархії [18]. Такі відносини пояснюються ототожненням

«пасивного» з «жіночим», а жіноча роль «пов'язана з усім тим, що злочинська і бандитська романтика повністю відкидає як щось негідне справжнього чоловіка» [13].

Компенсаторна гомофобія. Цей різновид гомофобії може розвиватися у жінок різного віку. Вона формується як емоційна компенсація дефіциту в особистому житті жінки задоволеності від власних сексуальних стосунків. Її чинниками можуть стати як особистий досвід відмови гомосексуалів від вступу у сексуальні зносини, так і відсутність емоційних та еротичних співпереживань жінки із власним чоловіком. Крім того, вона може розвиватись у т. зв. «старих дів» [10].

Ідеологія гомофобії. Гомофобія властива деяким традиціоналістам та релігійним фанатикам. Перші віддають беззаперечну первинність традиційним уявленням про сім'ю та мораль і виходять з того, що «у минулому» про гомосексуальність відкрито не говорилося. Якщо засудження гомосексуальності тільки декларується, то це – різновид гомонегативізму. Однак, якщо при цьому ображається людська гідність гомосексуалів, а тим більше – здійснюються певні гомофобні дії, то гомонегативізм переходить у гомофобію.

Виразно антисексуальні релігії, такі як юдаїзм і християнство, більш нетерпимі до гомосексуалів, ніж інші. Значній кількості релігійних фанатиків – прихильників цих релігій – з тих або інших причин біблійні заповіді про заборону сексу між чоловіками більш важливі, ніж всі інші. Тому боротьба із гомосексуалами стає для них однією із форм релігійної активності.

Нетерпимість щодо гомосексуалів з'явилася не сама по собі, а як наслідок боротьби у давні часи християнства за свій вплив на політику та суспільство з іншими релігійними течіями, в яких гомосексуальна поведінка розглядалася або як різновид нормальної сексуальної поведінки, або ж навіть як релігійно освячена діяльність [13]. Пізніше вона стійко посилювалась у часи гонінь на еретиків, була використана як одне з обґрунтувань знищення ордену тамплієрів [8]. Після розгрому ордену звинувачення у гомосексуальності стало чи не головною зброєю в арсеналі хрестових походів та інквізиції.

Сучасна ідеологія гомофобії часто використовує релігійне обґрунтування, проте ігнорує реальні факти, вона супроводжується невіглаством щодо дійсної поширеності та психологічних особливостей гомосексуалів і ґрунтується переважно на вірі.

Проте, серед сучасних християн не існує єдиної думки з приводу гомосексуальності,

дослідниками виокремлено шість оцінок, які переходять від найбільш консервативних до ліберальних поглядів, від засудження до повного визнання рівності сексуальних орієнтацій [43]. А розвиток квір-теології [56] є свідченням того, що однозначне стигматування гомосексуальності є більшою мірою результатом праці перекладачів та інтерпретаторів Біблії, ніж результатом прямого розуміння християнського вчення.

Найбільш консервативні християни та релігійні фундаменталісти не визнають існування у природі розмаїття сексуальних орієнтацій, вважаючи гомосексуальність гріховним вибором людини [63]. Інші ж, як, наприклад, це тлумачиться у католицтві, визнають гомосексуальні схильності природною властивістю, з якою, однак, людина повинна боротися і, якщо не може побудувати гетеросексуальні стосунки у шлюбі, то – дотримуватися повного цілібату. Християни з такими поглядами вважають, що гріховними є тільки гомосексуальні акти, але не гомосексуальні потяги [46].

Відношення до засудження церквою гомосексуальності не може бути однозначним. З одного боку, згідно принципу свободи совісті та переконань, якщо гомосексуальність засуджується на підставах тлумачення релігійного вчення, то така точка зору має право на існування. Такі погляди слід розглядати як доктринально обумовлений гомонегативізм. З іншого боку, коли церква домагається ідеологічної монополії на суспільну мораль, це суперечить світському принципу побудови держави, а релігійне обґрунтування у світській державі не може стати підставою для суспільного засудження гомосексуальності. Також слід звернути увагу, що навіть у сфері церковного життя інколи важко визначити межу між звичайним засудженням та мовою ворожнечі, між доктринальним гомонегативізмом та приниженням честі і гідності, між бажанням уберегти вірних від гріха та закликами до дискримінації гомосексуалів.

Правова база такого розмежування серед членів Ради Європи (до якої входить і Україна) тільки розробляється. Проте, Парламентською асамблеєю Ради Європи однозначно засуджується мова ворожнечі – ті з промов, які пропонують «узаконити дискримінацію чи розпалити ненависть, засновану на нетерпимості» щодо ЛГБТ, і зазначено, що «межа між розпалюванням ненависті та злочином і свободою вираження думок повинна бути визначена відповідно до прецедентного права Європейського суду з прав людини» [35].

Як однозначно гомофобні можна оцінити лише ті побудовані на релігійних аргументах промови, які підбурюють до насильства або упередженого ставлення до осіб гомосексуальної орієнтації. Заклик гомосексуалів до покаяння не може вважатися мовою ворожнечі, однак коли релігійні діячі під виглядом боротьби з пропагандою «гріховного способу життя» намагаються заборонити поширення будь-якої позитивної інформації про ЛГБТ або ж закликають до насильства та зриву публічних заходів, погрожують розправою ЛГБТ-активістам і правозахисникам, тим більше коли ці настанови виконуються клерикальними організаціями, це однозначно слід розцінювати як дискримінацію та гомофобію [17].

М. Фуко розглянув гомосексуальність та відношення до неї у контексті загальної історії сексуальності, дискурсу влади та сексуальної політики.

Сучасне розуміння гомосексуальності як певної сексуальної орієнтації, за М. Фуко, є не науковою істиною, а продуктом певної епохи і властивої їй епосі картини світу (епістемі). Як впливає із його теорії, стигмативний дискурс з приводу гомосексуальності був одним із проникаючих струменів (*la pénétration des courants*) влади у статеvu поведінку суспільства з метою її упорядкування та контролю за нею. У XVIII ст. поширився погляд на націю як на народонаселення – робочу силу (трудоий ресурс), продуцента багатств, що перебуває у рівновазі між демографічним зростанням і ресурсами, які є. Продовженням розвитку таких поглядів стала «канонізація» у 30-ті рр. XIX ст. буржуазної сім'ї як інструменту політичного контролю та економічного регулювання та подальше поширення цього ідеалу на нижчі верстви.

Такий підхід зумовив нав'язування владою націям раціонального, на погляди того часу, диспозитиву сексуальності: еталонними було проголошено гетеросексуальні стосунки, які легітимувалися включно їхньою репродуктивною функцією. Спочатку засобом формування такого диспозитиву було право з його «грою законного та незаконного, переступом закону і покаранням» (звідси – юридичне стигматування гомосексуальності). Характеризуючи таку сексуальну політику як «біо-владу», М. Фуко вказував, що вона була необхідним елементом капіталізму, зростання якого «могло бути забезпечене лише ціною контрольованого включення людських тіл в апарат виробництва і через підгонку феноменів народонаселення до економічних

процесів». Таким чином, спочатку це була спроба спрямувати сексуальну енергію у суто репродуктивному напрямку, і звідси – спробою поневолення владою індивідуальних тіл.

У XVIII ст. однак було визнано, що сім'я все ж є осередком афектів, почуттів і любові, і з кін. XVIII – XIX ст. до інструментів такої влади додалися медичний, психіатричний, педагогічний та сімейний контроль (звідси – психіатричне стигматування гомосексуальності, вагомим засобом якої є міф про відсутність у гомосексуалів почуттів і любові). Проте, класифікація та контроль за периферійними способами сексуальної поведінки (одностатевим сексом, підлітковим онанізмом, безвагінальним сексом в усіх формах і т. п.) фактично призвели до «імплантації перверсій», себто до відособлення, посилення та зміцнення периферійних сексуальностей, просотування ними різних форм поведінки [32].

У ряді досліджень такий диспозитив влади, її наміри та цілі отримали назву «гетеросексизм» (синоніми – гетероцентризм, гетеросексуалізм), які, рівно як і расизм та дискримінація жінок, домагаються підкорення одних іншим. Тобто, безумовна гетеросексуальність є не природною та одвічною властивістю, а нав'язаним націям інститутом певної епохи [49; 50].

Біо-влада генералізувала індивідуальні джерела гомонегативізму та гомофобії – ґендерні, соціопсихологічні та соціокультурні, а також раціональний негативізм та ірраціональну ненависть до окремих груп, котрі ніби то становлять загрозу репродуктивним зусиллям нації. Одним із варіантів розвитку такої біо-влади став дискурс «тематики крові»: буржуазія підхопила та переформулювала середньовічний ідеал чистоти дворянства, яка визначалась давністю родословної та гідністю подружніх союзів, і транспонувала його на всю націю. Влада також генералізувала інші індивідуальні комплекси – ксенофобію, антисемітизм, расизм, сексизм. Крім того, вона генералізувала й індивідуальні комплекси влади, від здійснення якої суб'єкт отримує насолоду і задоволення.

Унаслідок гегемонії такої біо-влади у тоталітарних та авторитарних суспільствах, часто поєднаної із напіввійськовим дисциплінуванням нації, в ім'я біологічної та історичної постійності, «захисту суспільства та раси» стали виправдовуватись різні форми державного расизму, ксенофобія, гомофобія і т. п.

Найбільшим виразом і водночас переломним етапом розвитку такої біо-влади

стали Друга світова війна та Голокост, спрямований проти євреїв, Свідків Єгови, гомосексуалів, інвалідів і циган.

З точки зору тоталітарної свідомості (а наше суспільство ще недалеко відійшло від тоталітаризму), гомосексуал небезпечний вже тим, що він – інакомислячий, дисидент, який відрізняється від інших, тому його треба репресувати. І досі найбільш кровожерливі, нелюдські режими, що нехтують правами людини, вводили і вводять гомофобію у ранг державної політики. Проте, якщо психологічні та сексистські форми гомофобії нічим не маскуються, то підтримувана державою гомофобія [61] прикривається ідеологічним обґрунтуванням [10]:

- турботою про чистоту нації;
- захистом нації від виродження;
- турботою про традиційні, перш за все, сімейні, цінності;
- турботою про суспільну мораль;
- турботою про підвищення рівня народжуваності;
- прагненням до викорінювання злочинів на гомосексуальному ґрунті;
- впровадженням у суспільство настанов певної релігії (що, зокрема, характерно для сучасних ісламського та православного фундаменталізмів).

У той же час гомофобія, як підтримувана державою, так і окремими політичними силами, переслідує суто політичні цілі:

- гомофобія використовується як елемент політичної «гри» та засіб поширення політичного впливу;
- з її допомогою намагаються узаконити порушення недоторканності приватного життя з боку держави;
- вона може бути засобом розправи з потенційною або дійсною опозицією, політичними опонентами або іншими неугодними владі;
- вона виступала і виступає як один із засобів масових репресій у тоталітарних режимах (виразний приклад радянської історії – введення у 1934 р. кримінального переслідування за гомосексуальність та наслідки цього для суспільства).

Гомофобія є обов'язковим атрибутом деяких політичних течій, переважно неототалітарного та консервативного напрямів. Агресивне відношення до гомосексуалів проявляють ку-клукс-клан та американські, російські і чимало інших течій неонацистів (але не всі).

Соціальна шкода від гомофобії.

Оскільки ЛГБТ – об'єктивно існуюча соціальна група, що існувала й існує в усіх суспільствах, гомофобія приносить шкоду насамперед

представникам сексуальних меншин. Але так само вона, як погоджується більшість дослідників, приносить шкоду усьому суспільству загалом, оскільки створює обстановку нетерпимості, взаємної підозри та знущання.

Шкода для життя і здоров'я гомосексуалів. Найбільш очевидними є наслідки для представників ЛГБТ.

У гомосексуалів унаслідок гомофобної обстановки збільшується у порівнянні із гетеросексуалами кількість симптомів, які зазвичай пов'язані з негативними емоціями, депресією, тривожними та стресовими розладами. Так, у доповіді американської федеральної цільової групи з самогубств серед молоді зазначено, що молоді геї та лесбійки мають більш високий ризик самогубств, і що це є провідною причиною смерті серед молодих людей, які вважають себе частиною сексуальних меншин. Вони також більш схильні до саморуйнування, як то зловживання алкоголем і наркотиками [51]. Гомофобна обстановка у суспільстві утруднює можливість мати близькі, інтимні стосунки з особами своєї статі і, як правило, обмежує спілкування ЛГБТ зі значною частиною населення, а також обмежує відвертість та щирість у сімейних відносинах. Також вона утруднює утворення постійних одностатевих пар та сприяє безладному та безособовому сексу [45]. Крім того, гомофобна обстановка у суспільстві гальмує злагоджені й ефективні дії уряду та суспільства у відповідь на пандемію СНІДу [23].

Криміногенні наслідки гомофобії. Гомофобія у поєднанні з відсутністю об'єктивних знань щодо гомосексуальності та гомосексуальної субкультури, є серйозною перешкодою для розкриття злочинів, здійснених гомосексуалами або проти них. Крім того, відсутність відповідних знань сприяє протиправним діям з боку правоохоронних органів щодо гомосексуалів, призводить до упередженості і пред'явлення помилкових звинувачень.

Часто гомофобія стає стимулом та обґрунтуванням вибору об'єктів протиправних дій. Зазвичай насильницькі злочини здійснюються особами із низьким соціально-економічним статусом, підлітками та юнаками, особливо із неблагополучних районів міст та сіл, особами, пов'язаними із кримінальним світом, представниками окремих субкультур (скинхеди, ультранаціоналісти, релігійні фанатики), особами із садистськими схильностями, і навіть міліцією. Серед таких злочинів найбільш поширені два типи [10]:

Гомофобія з хуліганством і спричиненням шкоди здоров'ю. Хуліганський мотив гомофобії заснований на інстинктах агресії і самоствердження. Гомофобія з хуліганськими мотивами особливо поширена серед примітивних, архаїчно бісексуальних кримінальників, що будують свої ієрархічні відносини на гомосексуальному насильстві.

Гомофобія з розбійними нападами чи грабунком. Тут переважає розбійний мотив. Він зустрічається нерідко серед груп так званого «ремонту» – молодіжних угруповань, що здійснюють напади на відвідувачів «плешок». Зовнішнім мотивом вважається боротьба зі «збоченцями», але основний і очевидний – грабіж та розбій.

На додаток до цього поширена у суспільстві гомофобія сприяє здійсненню інших злочинів, як то *шантаж* та *здирицтво*. Так, особа може бути шантажована мафіозними угрупованнями або окремими злочинцями з метою отримати політичні, економічні або інші переваги, або ж просто отримати велику грошову суму. Головним аргументом злочинців при цьому виступає розголошення сексуальної орієнтації шантажованих осіб.

Ще один варіант злочинної діяльності у суспільстві, де поширена гомофобія, – *наклеп* стосовно гетеросексуалів, що займають ті чи інші високі посади, щодо нібито їхньої гомосексуальності. Це може призвести до непередбачуваних юридичних, політичних та економічних наслідків. Так, подібні наклепи у радянські часи часто використовувались для репресій [16], а зараз вони можуть слугувати засобом дискредитації політиків або усунення економічних конкурентів.

Проте найбільше занепокоєння викликають серйозні злочини, здійснені на ґрунті гомофобії безпосередньо – зґвалтування (чоловіками – лесбійок, гомосексуальних, або на вигляд андроїних чи жіночних чоловіків), а також вбивства на ґрунті патологічної ненависті. Зокрема, вбивства геїв часто характеризуються крайньою жорстокістю: супроводжуються тортурами, різаниною, нанесенням каліцтв, а також побиттям і демонстрацією наміру буквально «стерти з обличчя Землі» людину через її сексуальну орієнтацію [40]. На думку Г. Дерягіна, це вказує на те, що у цих випадках гомофобія є проявом психічного розладу [10].

Негативні соціально-психологічні наслідки гомофобії. Гомофобія створює у суспільстві негативну атмосферу, що має стресогенний вплив на частину суспільства, і не тільки на ЛГБТ. Гомофобні фільтри більшості людей створюють жорсткі схеми

ґендерної поведінки та іміджу, які перешкоджають самовиразу та творчості індивідів. Вони часто використовуються для стигматизації та конфліктів і, у деяких випадках, спрямовані проти людей, які сприймаються або визначаються іншими як геї, лесбійки, бісексуали, але які, насправді, є гетеросексуалами [45].

Найбільш негативний вплив гомофобна обстановка у суспільстві має на молоде покоління. Так, навіть підлітки та юнаки, яких не приваблюють інші чоловіки, відчувають страх перед тим, щоб виглядати або поводитись як геї. Гомофобія – поширений мотив знущання та образ у школі та інших дитячих та підліткових закладах [58].

Ще більше соціально-психологічного негативу отримують ЛГБТ. Вони постійно змушені приховувати свою орієнтацію від оточення, інколи навіть від близьких друзів, а також від родичів. У разі ж її розкриття їм загрожує публічне приниження та насильство з боку однолітків, упритул до побиття та каліцтва. У сім'ї розкриття також може мати наслідком як мінімум тиск та спроби «вилікувати», але може мати місце і фізичне насильство, а у деяких випадках навіть відмова батьків від дитини.

Але й у більш зрілому віці гомосексуали часто підлягають агресії, образам честі і гідності, побиттю. Часто гомофобія є приводом для знущань і навіть побиття з боку поліції (міліції), гомофобія є одним із провідних мотивів дідівщини в армії, а також знущань, приниження, побиття та зґвалтувань у тюрмах. Розкриття гомосексуального статусу особи може призводити до послаблення або розриву сімейних і дружніх зв'язків, і якщо не до звільнення, то до прохолодного або упередженого відношення на роботі [14; 55].

Негативні економічні наслідки гомофобії. Американські і європейські корпорації визнають, що гомофобія шкідлива для бізнесу. По-перше, геї та лесбійки складають невелику, але все ж вагому частину споживачів, на яких має бути спрямований ринок, зокрема у сфері реклами та специфічного споживання. По-друге, геї та лесбійки не можуть оптимально функціонувати на роботі, коли вони постійно стурбовані з приводу ставлення та гомофобної поведінки своїх колег. Тому деякі фірми навіть почали пропонувати семінари для своїх співробітників з метою зменшення гомофобних поглядів [51].

Вплив гомофобії на культуру. Сучасні суспільства у більшості характеризуються високим культурним плюралізмом, кожна культура являє собою різноманіття форм,

образів, способів дискурсу і т. п. У більшості культур існує гомосексуальна субкультура, яка є носієм провідних форм макрокультури, однак має й інтернаціонально специфічні риси. Гомофобна обстановка у суспільстві може вплинути на статус гомосексуальної субкультури:

- репресивний – приховування її від суспільства, витиснення її у резервацію;
- толерантний – суспільство терпить її, але не визнає;
- громадянський – суспільство визнає її як легітимну частину національної макрокультури.

В останніх двох випадках ЛГБТ-спільнота отримує можливість інституюватись у вигляді суспільних організацій, товариств, клубів і т. п. Останні виконують ряд позитивних суспільних функцій, завдяки їхній діяльності стає доступним вільне спілкування, пошук партнера, спільне дозвілля, обмін інформацією і т. п. У розвинених громадянських суспільствах стають можливими взаємодопомога та взаємопідтримка, активна і відкрита суспільна громадська діяльність, захист прав, проведення геї-парадів [51].

Гомофобна обстановка підтримує у суспільстві страх перед різноманіттям, обмежує можливості самореалізації, сприяє налаштуванню суспільної думки проти культурного плюралізму. Гомофобія підриває загальні принципи гуманізму, створює подвійні стандарти у його реалізації – його принципи застосовуються вибірково. Це також сприяє розвитку інших форм нетерпимості, як то ксенофобія, расизм, сексизм. Певною мірою гомофобна обстановка у суспільстві впливає і на розвиток науки, утруднює проведення національних геї-студій та спеціальних опитувань, сприяє штучному обмеженню сфер наукових досліджень та вільному поширенню інформації про ЛГБТ. У результаті способи самовиразу гомосексуалів, їхні соціальні моделі, теоретичні ідеї, соціальні і духовні погляди і діяльність, вклад у мистецтво, релігію, в інші аспекти життя залишаються недоступними для гетеросексуальної більшості суспільства. У кінцевому підсумку це гальмує розгортання внутрішнього розмаїття культури, призводить до її однобічного розвитку [45].

Гомофобія як національна проблема. Хоч і менш очевидним, але більш всезагальним є негативний ефект гомофобії для нації як цілого – насамперед тому, що у ній створюється штучно сегрегована неповноправна соціальна група. У формуванні сучасних націй одним із важливих

напрямок модернізації була ліквідація станових привілеїв, а також ґендерної нерівноправності. Ліквідація цих видів нерівноправності була пов'язана із зростанням перш за все правової однорідності суспільства та ліквідацією панування у суспільстві спочатку аристократичної меншості, потім чоловіків – приблизно половини нації над іншою половиною. Як теоретичне узагальнення процесу соціального об'єднання виникло вчення про права людини як основу правосуб'єктності нації та рівності всіх її громадян перед законом [6]. Природним її етапом стало прагнення ліквідувати будь-які форми нерівності і дискримінації, і у ХХ ст. вже йдеться про дотримання прав меншостей – расових, національних, класових, релігійних, мовних, сексуальних [33]. У випадку ж дискримінації жінок та сексуальних меншин процес національного об'єднання набуває особливого загострення – адже дискримінуються природні, об'єктивно існуючі частини нації.

Однією з важливих складових сучасних розвинених західних суспільств є принцип толерантності, завдяки якому нації здатні інтегрувати різноманітні меншини та вступати з ними у конструктивний взаємообмін, при цьому поширюючи на них провідні загальнонаціональні цінності. Однак, у ході взаємодії ці цінності самі зазнають трансформації, оскільки вони піддаються певному впливу меншин, і нації, на підставі принципу толерантності, визнають допустиму соціальну специфічність даної меншини – це, зрозуміло, відбувається лише тоді, коли суспільству або окремим його представникам не причиняється якогось вагомого збитку. Наприклад, терористичні або мафіозні клани не можуть бути легітимізовані як частина нації.

Щодо сексуальних меншин доведено, що вони не причиняють жодного об'єктивного збитку суспільству [51]. З іншого боку, саме гомофобія як неприязне ставлення до представників сексуальних меншин часто призводить до збитків – образ, насильства, гетеросексизму, але найбільша шкода від неї – інституційована гомофобія.

Під інституційованою гомофобією розуміється закріплення у законодавстві держави кримінального переслідування за гомосексуальні стосунки, юридичних та інших законодавчих форм дискримінації за ознакою гомосексуальної орієнтації.

Крім того, збитки приносять неінституційовані форми гомофобії, які можуть спричинюватись державними посадовими особами, політиками та пересічними

громадянами. Вони виражаються у двох найбільш поширених формах:

– мові ворожнечі (hate speech) – промовах, які принижують гідність окремої людини або соціальних груп на підставі сексуальної орієнтації [41];

– гомофобних діях, спрямованих як проти ЛГБТ-осіб, так і проти гетеросексуалів, що схожі на представників ЛГБТ або підтримують ЛГБТ, зокрема захищають їхні права.

Варіантами мови ворожнечі також є проголошення гомосексуальності патологією, збоченням, хворобою, протиприродним явищем і т. п., що можуть робити окремі науковці, релігійні фанатики та діячі церкви.

Гомофобні дії – це пряме або непряме насильство та переслідування, спричинене ворожістю до уявної або дійсної гомосексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності їх об'єктів.

Інституційована та неінституційована гомофобія сприяє тому, що відволікає увагу нації від дійсно важливих питань, з якими вона стикається, відвертає енергію суспільства від більш конструктивних починань, а також сприяє дискримінації частини нації.

Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації. Сучасна теорія прав людини передбачає, що у суспільстві мають бути гарантовані права всіх меншин, включаючи і сексуальні. Вагомою частиною громадянського суспільства є рух за права сексуальних і ґендерних меншин, які борються за толерантне відношення до гомосексуальності, а також за прийняття законодавчих заходів, котрі гарантували б їм рівноправ'я в усіх сферах суспільного життя, і які стимулюють зміну відношення до гомосексуалів з боку суспільства у напрямку більшої терпимості.

У сучасному розвиненому суспільстві відношення до гомосексуалів варіює у достатньо широких межах – від безумовного прийняття до категоричного неприйняття, причому спостерігається очевидний рух у бік більшого прийняття гомосексуальності як варіанту норми [51]. Проте, у суспільстві, де традиційно поширені гомофобні установки, вчення та теорії, поки що поширені і факти дискримінації.

З іншого боку, у наш час у багатьох країнах світу розвивається рух за права сексуальних та ґендерних меншин, спрямований проти дискримінації їх у суспільстві. Представники цього руху формулюють свої вимоги на основі загальних принципів прав людини та чітко визначають форми дискримінації гомосексуалів у

суспільстві. При цьому вони визнають, що не існує якихось особливих прав гомосексуалів, всі форми дискримінації щодо них – невиконання звичайних загальних прав людини [26]. Нижче перераховано найбільш поширені у світі способи дискримінації ЛГБТ, список складений автором за різними джерелами [4; 6; 10; 17; 23; 26; 27; 30; 35; 45; 51; 55; 57]:

Щодо особистості:

- кримінальне переслідування за ненасильницький одностатевий акт, яке карається штрафами, примусовим «лікуванням», позбавленням волі, кастрацією і навіть смертним вироком;

- використання мови ворожнечі щодо ЛГБТ – публічне розпалювання ненависті за ознакою сексуальної орієнтації, а також публічні заяви, що принижують честь і гідність представників ЛГБТ, які здійснюються будь ким, у тому числі державними посадовими особами;

- недотримання права на свободу совісті (зокрема, відлучення від церкви через сексуальну орієнтацію, позбавлення права на причащення, вільне відвідування релігійних служб тощо);

- заборона на свободу виразу думок та на інші форми самовираження представників ЛГБТ, якщо вони презентують негетеросексуальну ідентичність, і якщо аналогічні форми та способи самовираження дозволені для гетеросексуалів;

- ігнорування або недотримання стосовно представників ЛГБТ державними органами, зокрема правоохоронними, а також неурядовими організаціями та окремими громадянами інших прав особистості – недоторканості особи, її житла, власності та приватного життя на підставі сексуальної орієнтації;

Політичні:

- заборона або протидія створенню об'єднань ЛГБТ або організацій, що захищають їхні права;

- обмеження свободи зібрань та демонстрацій, якщо вони здійснюються за принципом організації індивідів негетеросексуальної орієнтації або спрямовані на захист їхніх прав;

- обмеження або заборона для негетеросексуалів права на участь в управлінні справами держави та рівного з гетеросексуалами доступу до державної служби;

- обмеження або заборона поширення публічної інформації, що об'єктивно інформує про ЛГБТ або захищає їхні права;

Соціально-економічні:

- відмова у наймі житла, прийомі на роботу та видачі банківських кредитів на підставі сексуальної орієнтації;

- офіційна або неофіційна заборона ЛГБТ працювати за окремими професіями, як то служба в армії, зайняття релігійних посад, праця у медичних галузях, сфері виховання та освіти тощо;

- невідповідна платня за роботу та утруднення кар'єрного зростання;

- обмеження або позбавлення права на соціальне забезпечення;

- обмеження здійснення права на охорону здоров'я та медичну допомогу;

- законодавче закріплення вищого, ніж у випадку гетеросексуальних зносин, віку згоди;

- позбавлення ЛГБТ прав батьківства чи материнства;

- заборона на укладання одностатевих шлюбів або прирівняних до них громадянських союзів;

- заборона всиновлювати та удочеряти дітей як одностатевим парам, так і різностатевим, якщо як мінімум один з членів сім'ї практикує гомосексуальні стосунки;

Культурні:

- обмеження права освіти або виключення з навчальних закладів на підставі сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності;

- перешкоджання поширенню наукових ідей або об'єктивної інформації про ЛГБТ;

- обмеження свободи літературної, наукової та інших видів творчості, якщо вони пов'язані із вивченням або самовиразом ЛГБТ;

- обмеження або заборона на демонстрування телепередач, фільмів, книжок, проведення мистецьких та фотовиставок, інших культурних заходів, які здійснюють позитивне висвітлення гомосексуалів;

- віднесення публічної демонстрації будь-яких проявів ЛГБТ (поцілунки, інші способи виразу естетичних, еротичних та сексуальних почуттів) до порнографії, якщо аналогічні публічні демонстрації гетеросексуальної поведінки такими не вважаються.

У коло домагань руху за права ЛГБТ, зокрема, входить не тільки заклик до скасування правових та релігійних форм дискримінації, але і вимога юридичного захисту від дискримінації та покарання тих форм гомофобії, які наносять фізичну або моральну шкоду конкретно негетеросексуалам [39]. Адже якщо у правових документах чітко не вказати сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність як підставу для заборони

дискримінації, залишається можливість для двозначного або довільного тлумачення законів відповідно до суб'єктивних переконань та упередженості.

Внаслідок зусиль гей-організацій, правників та політиків, психологів та сексологів у західних країнах було прийнято чимало законів, що враховують зазначені пункти та урівнюють права осіб гомосексуальної орієнтації з гетеросексуалами. Також у ряді країн було прийнято закони, що карають злочини, здійснені на ґрунті ненависті проти гомосексуалів – на початок вересня 2010 р. вони прийняті у вісімнадцяти країнах Європи, серед яких не тільки найбільш розвинені країни Західної Європи, але і колишні радянські та соціалістичні республіки, як то Хорватія, Румунія, Естонія та Литва [52], а у ПАР права гомосексуалів гарантовано у конституції [60].

Проте, у світі існує ряд країн, в яких за добровільні одностатеві стосунки застосовуються штрафи або позбавлення волі, подекуди понад 10 років і навіть пожиттєво. У цьому списку – частина країн ісламського світу (на території СНД – Туркменія та Узбекистан), країни з ідеологічно заангажованими режимами (у тому числі тоталітарні, як КНДР), а також колишні англійські та португальські колонії, які успадкували елементи старого кримінального кодексу метрополій. У ряді країн – Мавританії, Судані, Сомалі, Ємені, Саудівській Аравії, Ірані, Афганістані застосовується смертна кара. Також вона локально застосовується у північних (мусульманських) регіонах Нігерії [62], а за одним із джерел – у Чечні (Російська Федерація) [64].

Дотримання прав ЛГБТ як необхідна умова європейської інтеграції. У Декларації Європейського Парламенту, яка була прийнята у 1998 р., було зазначено, що парламент «не дасть своєї згоди на вступ до [ЄС] будь-якої країни, яка своїми законами або здійснюваною політикою порушує людські права лесбійок і геїв» [57].

У Лісабонській угоді, що замінює конституцію ЄС, яка вступила у силу 1 грудня 2009 року, у ст. 5b зазначено, що «При визначенні та здійсненні своєї політики та діяльності Союз має прагнути боротися з дискримінацією за ознакою статі, раси чи етнічного походження, релігії або переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації» [53].

Відсутність дискримінації ЛГБТ – необхідна умова членства у Раді Європи. Це, зокрема, регулюється Резолюцією № 1728

[35] та Рекомендацією № 1915 [36], обидві які – під назвою «Дискримінація на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» – були прийняті на пленарному засіданні ПАРЄ 29 квітня 2010 р., в якому брала участь і українська делегація.

Зокрема, у цих резолюціях країн-учасниць Ради Європи закликано до того, щоб забезпечити право ЛГБТ на свободу самовираження, засуджено мову ворожнечі, зокрема з боку офіційних осіб, визнано недопустимими публічні дискримінаційні заяви стосовно ЛГБТ, зобов'язано прийняти та впровадити національне антидискримінаційне законодавство, яким було б гарантовано захист громадян від порушення їхніх прав на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

Держави-члени Ради Європи повинні також забезпечити ефективні юридичні механізми захисту прав ЛГБТ. Особливо важливим визнано впровадження освітніх програм з розвитку шанобливого ставлення до ЛГБТ в органах державної влади, судовій системі, збройних силах, медичних установах, навчальних закладах, спортивних федераціях.

Рекомендовано також забезпечити законне визнання одностатевих партнерств «у разі, якщо національне законодавство розглядає таке визнання». Держави покликані мотивувати взаємоповажний діалог щодо ЛГБТ між правозахисниками і релігійними організаціями (частина з останніх, як відомо, виступала категорично проти прийняття на рівні ПАРЄ жодних рішень щодо гомосексуалів). Сучасна Україна є членом Ради Європи і декларує своє бажання приєднатися до Європейського Союзу, отже має виконувати згадані вимоги.

З 2005 року 17 травня у США, Канаді, Європі та низці інших країн світу відмічається Міжнародний день протидії гомофобії [48]. В Україні ЛГБТ-активісти, правозахисники та прихильники рівних прав відмічають його з 2007 р. різноманітними акціями [2], хоча дедалі більше стикаються із протидією щодо їх відкритого влаштування.

Гомофобія в Україні та проблеми її подолання. Моральний занепад українського суспільства, спричинений пануванням більшовизму, зумовив зростання руху за моральне відродження у країні. Однак, в основу такого відродження досить часто покладається у першу чергу християнська мораль, яка помилково вважається єдиним джерелом моралі для нашого суспільства. Проте така позиція суперечить основоположним принципам як демократії, так і прецедентного права Європейського суду з прав людини. Негативним побічним

ефектом такого підходу стала популяризація консервативної християнської оцінки гомосексуальності як гріха та протиприродного явища.

Це, у свою чергу, призвело до поширення у суспільстві морального осуду та стигматування ЛГБТ-осіб, обґрунтування цим гомофобної політики та дискримінаційних заходів з боку держави та окремих державних діячів, а також до розвитку антигомосексуального руху. Ситуація загострюється антигомосексуальною інформаційною політикою, здійснюваною більшістю ЗМІ, частиною працівників освіти та культури. Через це рівень толерантності щодо гомосексуалів, перш за все чоловіків, з

часів проголошення незалежності змінився мало, про що свідчать статистичні дані. У 1991 та в 2006 роках Київський міжнародний інститут соціології провів заміри рівня толерантності до чоловіків з гомосексуальною орієнтацією, використавши запитання «Якою мірою Ви згодні чи не згодні з судженням "Суспільство має ставитися до гомосексуалів як до всіх інших людей"». Дані представлено у таблиці.

Відповіді на запитання «Якою мірою Ви згодні чи не згодні з судженням "Суспільство має ставитися до гомосексуалів як до всіх інших людей"» у 1991 та 2006 рр. (%)

	1991	2006	Різниця
повністю не згодні	27,6	19,5	8,1
радше не згодні, ніж згодні	7,3	9,0	-1,7
і згодні, і не згодні	8,9	16,3	-7,4
радше згодні, ніж не згодні	7,1	13,5	-6,4
повністю згодні	26,6	19,9	6,7
важко сказати	22,6	21,9	0,7
УСЬОГО	100,0	100,0	

Дані КМІС свідчать про те, що за 15 років, які минули від 1991 року, в Україні дещо зменшилась частка населення, яке тією чи іншою мірою не згодне з тим, що суспільство має ставитися до гомосексуалів як до всіх інших людей (з 34,9% до 28,5%). При цьому не змінилася частка прихильників рівного ставлення (33,7% та 33,3%) та зростає частка тих, хто дає посередню оцінку

– «і згодні, і не згодні» (з 8,9% до 16,3%) [11].

Однак, результати опитувань, проведені в Україні на замовлення ЛГБТ-організації

	2002	2007	Різниця
Так, усі повинні мати однакові права	42,5	34,1	8,4
Ні, повинні бути деякі обмеження	33,8	46,7	-13,0
Важко відповісти	23,7	19,2	4,5

З таблиці видно, що збільшився відсоток людей, які виступають проти надання гомосексуалам однакових із гетеросексуалами прав та поменшало людей, які виступають за рівноправність. Обидва опитування виявляють й інші загальнонаціональні закономірності:

- жінки виявляють меншу гомофобність, ніж чоловіки;

- чим освіченішими є респонденти, тим толерантніше вони ставляться до людей з іншою сексуальною орієнтацією;

- молодші за віком люди толерантніші від старших, за винятком хлопців-підлітків;

«Наш світ» у березні 2002 та березні 2007 рр., демонструють помітне зростання гомофобії. У відповідь на питання: «На Вашу думку, мешканці України, що мають гомосексуальну орієнтацію, повинні мати такі ж самі права, що й інші громадяни нашої країни?» відповіді розділилися наступним чином.

Відповіді на запитання «На Вашу думку, мешканці України, що мають гомосексуальну орієнтацію, повинні мати такі ж самі права, що й інші громадяни нашої країни?» у 2002 та 2007 рр. (%)

- міські жителі толерантніші за сільських;

- найбільш терпимо до геїв і лесбійок ставляться жителі Києва і АР Крим, менш толерантно – жителі сходу країни, а найбільш гомофобні – західні і центральні регіони України [31].

Українські ЛГБТ-організації проводять систематичний моніторинг стосовно дотримання прав людини щодо ЛГБТ і регулярно публікують звіти. У 2008–2009 рр. ними було зафіксовано понад 50 випадків дискримінації та гомофобної агресії, які здійснювалися як щодо ЛГБТ-осіб, так і щодо гетеросексуалів; 20 випадків порушень було

зафіксовано при взаємодії гомосексуалів із правоохоронними органами, причому у 5-ти – здійснено фізичне насильство, серед інших порушень – збір та розголошення конфіденційної інформації, упередженість, психологічний тиск, погрози, шантаж, здирництво, відмова у захисті прав; 5 випадків трудової дискримінації через сексуальну орієнтацію. У країні порушуються свобода отримання та поширення інформації, яку обмежують Національна комісія із захисту суспільної моралі та Закон «Про захист суспільної моралі» (6 випадків). Також було зафіксовано 3 випадки, коли влада перешкодила гомосексуалам скористатися правом свободи мирних зібрань або не забезпечила належну безпеку під час його реалізації. Окрім того, мали місце 15 випадків, умотивованих гомофобією та ненавистю до представників сексуальних меншин, серед яких не тільки образи та погрози, але і застосування мови ворожнечі, нанесення матеріальних збитків і також фізичне насильство (8 випадків) [30]. Проте, очевидно, справжня кількість таких випадків на порядок вища.

Серед найбільш відомих фактів гомофобної агресії за останні роки слід відзначити зрив презентації фільму «Бруно» у приватному кінотеатрі, спроби погрому на презентації антології квір-поезії у Львові та Києві, спалення арт-галереї Павла Гудимова у Києві, де напередодні того відбувалася дискусія про гомосексуальність [27].

Про зростання системної гомофобії в Україні свідчить достатньо висока чисельність гомофобних мітингів і демонстрацій, у той час як жодного легального гей-параду або запланованого мітингу на захист сексуальних меншин проведено так і не було.

Як і в інших країнах світу, в Україні із зростанням ЛГБТ-руху зростає антигомосексуальний рух. У ньому беруть участь переважно клерикальні утворення або пов'язані із ними клерикальні організації. Його провідником є утворена в 2003 р. організація «Любов проти гомосексуалізму» (ЛПГ), лідером якої є Руслан Кухарчук.

Вже сама назва організації ображає людську гідність гомосексуалів, які здатні любити так само, як і гетеросексуали [37; 38; 59]. Як свідчить аналіз програмних документів, доктринальні положення ЛПГ засновані частково на застарілих стереотипах, частково на маніпулюванні та підміні понять. Організація виступає проти «пропаганди гомосексуалізму» і гомосексуальності загалом. Його ідеологи вважають гомосексуальність гріховною, аморальною та збоченням, вважають її

набутою, відмовляють гомосексуалам у наявності почуття любові, стверджують, що вони ненавидять сім'ю, та твердять, що гомосексуальності можна позбавитись. У свою чергу, любов вони пов'язують тільки із відносинами чоловіка та жінки. Подив визиває конструкт «гомодиктатура», під яким очевидно розуміється не тільки захист прав ЛГБТ, але і будь-яке поширення об'єктивної інформації про гомосексуальність. Стверджується, що гомофобія є різновидом «інакомислення», яке ніби то хочуть подавити ЛГБТ і встановити у країні тоталітарний режим. Проте, прихильники ЛПГ самі відкидають принцип толерантності, притаманний розвиненим демократичним суспільствам, виступають за покарання тих осіб, які захищають гомосексуалів та їхні права. Під виглядом захисту фундаментальних прав людини на свободу віровизнання, слова та сім'ю вони пропагують порушення цих самих прав щодо гомосексуалів [19].

Серед заходів, які проводить ця організація, – звернення до державних органів з метою посилення дискримінації представників ЛГБТ, різноманітні пропагандистські карнавали та маніфестації, спрямовані проти них та на захист сім'ї, моральності, протидію виродженню нації, яке, вважають, розпочнеться, якщо бодай якісь права людини щодо гомосексуалів будуть дотримуватись.

Серед інших діячів антигомосексуального руху слід відзначити клерикальні організації Комітет зі збереження християнської спадщини та громадську організацію «Покров Богородиці». Зокрема, вони влаштували у Львові 11 квітня 2010 р. парад і мітинг, спрямовані на пропаганду гомофобії. Вони вимагали від Президента прийняти законодавчі акти, спрямовані на дискримінацію гомосексуалів України: заборонити поширення інформації про гомосексуальність, заборонити реєстрацію одностатевих партнерств, впровадити закон про заборону переслідування за гомофобію і закон про заборону усиновлення дітей гомосексуалами [20].

Серед політичних партій України жодна досі не заявляла про те, що буде боротися з дискримінацією гомосексуалів. Навпаки, більшість політиків зайняли виключно гомофобну позицію. Причому в Україні, на відміну від європейських країн, гомофобні позиції займають навіть ліві партії, зокрема соціалісти та комуністи.

Особливо характерна гомофобія для ультраправих українських націоналістів. Так, Олег Тягнибок, голова Всеукраїнського

об'єднання «Свобода», публічно виступає за впровадження кримінального переслідування за добровільні одностатеві стосунки між дорослими чоловіками [24].

Загалом українцям бракує інформації про людей із гомосексуальною орієнтацією. У переважній більшості громадян залишається упереджене стереотипне сприйняття сексуальних меншин. Вони судять про геїв та лесбійок по епатажних образах виконавців з шоу-бізнесу, персонажах популярних фільмів чи по характерній поведінці фемінізованих гомосексуалів. Значно менше людей знає звичайних геїв і лесбійок – рідних, сусідів, колег по роботі, оскільки переважна більшість їх приховує свою орієнтацію. Українські правозахисники називають серед основних причин високого рівня гомофобії в Україні брак інформації, систематичні кризи в економіці, домінування патріархального укладу та традиційної або новонадбаної релігійності, потурання з боку держави антигомосексуальному рухові [31]. Байдужими залишаються ті суспільні інститути, які в Європі розглядаються як головні гравці у здійсненні заходів, спрямованих на подолання дискримінації ЛГБТ, – навчальні заклади (школи та університети), сім'ї, ЗМІ та національні уряди [21]. Також для успішного подолання гомофобії практично не залучено ліберальних представників традиційних українських релігійних конфесій та зовсім не залучено міжнародних представників тих ліберальних конфесій, які визнають права ЛГБТ. Серед інших важливих заходів могли б бути розробка інформаційно-освітніх матеріалів про ЛГБТ, поглиблення наукових, перш за все ґендерних, соціологічних та історичних досліджень, пов'язаних з проблемами гомосексуальності в Україні, зростання поширення об'єктивної і неупередженої інформації про ЛГБТ.

Складність подолання гомофобії як системної стратегії різноманітних сил в Україні наштовхується перш за все на те, що будь-яке об'єктивне інформування щодо гомосексуальності церквою та представниками антигомосексуального руху, об'єктивне представлення ЛГБТ та їхнього життя, а тим більше – самовираження розглядаються як «пропаганда гомосексуалізму». Це пов'язано зокрема із відсутністю юридичного визначення терміну «пропаганда», а також із розпливчастістю визначення поняття «порнографія». Так, у ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» до ознак порнографії віднесені «самоцільна, спеціальна демонстрація геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які

не відповідають моральним критеріям» [12]. Однак, тлумачення понять «самоцільність», «антиетичні сцени», «моральні критерії» і навіть «сексуальні збочення» не визначено цим чи іншими правовими документами і їх тлумачення цілком залежить від совісті та намірів інтерпретаторів.

Бракує також волі і бажання політиків сприяти зменшенню дискримінації ЛГБТ, і не тільки через власні переконання, а і тому, що політики заграють із громадськістю, більшість якої, у свою чергу, не розуміє серйозність проблеми дискримінації щодо ЛГБТ або ж негативно ставиться до них. Проте, держава та лідери нації мають йти попереду, формувати ставлення, відповідне до декларованих цілей демократії та євроінтеграції.

Слід зазначити, що незалежно від того, яке в людини походження гомосексуальності, життя у неї одне, і від суспільства залежить, чи проживе його вона гідно, як цілісна особистість із повним прийняттям власного Я, чи під пресом гомофобії, з внутрішньою роздвоєністю, відторгненням частини себе, у стані стресу та депресії.

Література:

1. Американского борца с геями арестовали при выходе из гей-клуба. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/strange/1054261>.
2. Анти-гомофобный митинг в Киеве. – Режим доступу: http://gayua.com/gay/070521_antihomophobic_parade.html.
3. Баденер Э. Мужская сущность. – М., 1995.
4. Бейлькин М. Медицинские и социальные проблемы однополорого влечения. – Режим доступу: <http://www.zipsites.ru/psy/psylib/info.php?p=999>.
5. В Украине насчитывается до 1,2 млн. геев и лесбиянок. – Режим доступу: <http://glavred.info/archive/2006/06/01/174135-19.html>
6. Введение в права человека. – Режим доступу: <http://www.hri.ru/docs/?content=doc&id=411>.
7. Взлёты и падение // Один из нас. – 1995. – № 0. – С. 3.
8. Гомофобия. – Режим доступу: <http://www.neuronet.ru/bibliot/b003/sx04060x.html>.
9. Декларация о вере, Церкви и правах человека. – Режим доступу: <http://www.inoy.at.ua/news/2010-01-22-310>.
10. Дерягин Г. Б. Гомосексуализм. Бисексуальность / Курс лекций. – Режим доступу: <http://rainbowspectrum.wordpress.com/2010/05/07/гомосексуализм-бисексуальность-нау/>.
11. Думки і погляди населення України напередодні референдуму щодо незалежності та через 15 років. Прес-реліз. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/>.

12. Закон України «Про захист суспільної моралі» – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1296-15>.
13. Клейн Л. С. Другая любовь: природа человека и гомосексуальность. – СПб., 2000. – Режим доступу: <http://1001.ru/books/I+I/kleyn>.
14. Кон И. С. Гомофобия как форма ксенофобии. – Режим доступу: <http://sexology.narod.ru/info167.html>.
15. Кон И. С. Лунный свет на заре. Лики и маски однополой любви. – М., 1998. – Режим доступу: <http://www.pseudology.org/Кон/LunnySvetNaZare2/index.htm>. 16. Кон И. С. Любовь небесного цвета. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/PSIHO/KON/blove.txt>.
17. Кон И. С. Социологические заметки о гомофобии и способах ее преодоления. – Режим доступу: <http://sexology.narod.ru/info154.html>.
18. Куприянова И. С. Уголовная субкультура как социальная детерминанта гомосексуального поведения мужчин в пенитенциарных учреждениях // Социальные, медицинские, психологические аспекты профилактики ИППП/ВИЧ/СПИДа в пенитенциарных учреждениях. Межрег. науч.-практ. конф., Саратов, 28 февраля 2002 г. Избр. материалы. – Саратов, 2002. – С. 30–33.
19. Любовь против гомосексуализма. Манифест. – Режим доступу: <http://love-contras.org/index.php/about/manifesto/>.
20. Львовские религиозные гомофобы привели на гетеро-парад малолетних детей. – Режим доступу: <http://www.inoy.at.ua/news/2010-04-16-360>.
21. Марценюк Т. Страх розмаїття: національні властивості толерантності і гомофобії // Критика. – 2009. – № 11–12 (145–146). – С. 10–13. – Режим доступу: http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=171.
22. Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии. – М., 1998.
23. Мондимор Ф. М. Гомосексуальность: Естественная история / Пер. с англ. – Екатеринбург, 2002. – Режим доступу: <http://psyworld.in.ua/load/72-1-0-155>.
24. Позиция кандидатов в Президенты по геям. – Режим доступу: http://www.inoy.at.ua/news/pozicija_kandidatov_v_prezidenty_po_gejam/2010-01-15-304.
25. Понятие «гомофобия» в психологии. – Режим доступу: http://lgbtsodeistvie.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=63:-lr-&catid=48:2009-06-24-22-06-39&Itemid=76.
26. Права секс-меньшинств. – Режим доступу: <http://queerspirituality.wordpress.com/знания-сила/права/>.
27. Правоохранители vs гомосексуалы: процесс пошёл. – Режим доступу: http://www.inoy.at.ua/news/pravookhraniteli_vs_gomoseksualny_process_poshjol/ / 2009-10-05-274.
28. Свядоц А. М. Женская сексопатология. – СПб., 1998. – Режим доступу: <http://obuk.ru/medicine/1720-a.-m.-svjadoshh-zhenskaja.html>.
29. СМИ: В США активист организации, критикующей геев, был уличен в связи с мальчиком по вызову. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/strange/1073892>.
30. Соблюдение прав человека в отношении ЛГБТ в Украине в 2008-2009гг. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/ru/index.php?id=1274793484>.
31. Українські гомосексуали і суспільство: взаємне проникнення. – Режим доступу: <http://www.gay.org.ua/publication/index-u.htm>.
32. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / Пер. с франц. – М., 1996.
33. A Minority Report. – Режим доступу: <http://www.humanrights-geneva.info/spip.php?article1357>.
34. Adams H. E., Wright L., Lohr B. A. Is homophobia associated with homosexual arousal? // Journal of abnormal psychology. – 1996. – Aug. – Vol. 105, No 3. – P. 440–445. – Режим доступу: https://www.psychologytoday.com/files/u47/Henry_et_al.pdf.
35. Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity: Resolution 1728 (2010). – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1728.htm>.
36. Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity: Recommendation 1915 (2010). – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1728.htm>.
37. Equal level of commitment and relationship satisfaction found among gay and heterosexual couples. – Режим доступу: http://www.eurekalert.org/pub_releases/2008-01/apaleo011708.php.
38. Expectations of romantic relationships: A comparison between homosexual and heterosexual men with regard to Baxter's criteria. – Режим доступу: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3852/is_199901/ai_n8845504/pg_7/?tag=content;col1.
39. Fone B. R. S. Homophobia: a history. – New York, 2000.
40. Garnets I., Herek G., Levy B. Violence and victimisation of lesbians and gay men: mental health consequences // Hate Crimes: Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men / ed. by G. M. Herek and K. T. Berrill. – London, 1992.
41. Hate Speech. – Режим доступу: <http://dictionary.reference.com/browse/hate+speech/>.
42. Herek G. M., Cogan J. C., Gillis J. R., Glunt E. K. Correlates of Internalized Homophobia in a Community Sample of Lesbians and Gay Men. – Journal Gay and Lesbian Medical Association. – 1998. – Vol. 2. – No 1. – P. 17–26. – Режим доступу: <http://psychology.ucdavis.edu/rainbow/html/JGLMApre.pdf>.
43. Holben L. R. What Christians Think about Homosexuality: Six Representative Viewpoints. – North Richland Hills, Texas, 1999.
44. Homophobia // http://en.wikipedia.org/wiki/Homophobia#cite_note-Webster-0.
45. Homophobia Hurts Everyone. – Режим

доступу: <http://www.skeptictank.org/homohurt.htm>.

46. Homosexuality and Hope. – Режим доступу: <http://www.cathmed.org/publications/homosexualityarticle.htm>.

47. Hudson W. W., Ricketts W. A. A strategy for the measurement of homophobia // Journal of Homosexuality. – 1980. – Vol. 5. – P. 356–371.

48. International Day Against Homophobia Set For 17 May. – Режим доступу: http://bent.com/news/international_day_against_homophobia_set_for_17_may.php. 49. Jeffreys Sh. Anticlimax: a feminist perspective on the sexual revolution. – New York, 1991.

50. Katz J. N. The Invention of Heterosexuality // Socialist Review. – 1990. – 20 (1). – P. 7–34.

51. Kelly G. F. Sexuality Today: The Human Perspective / Updated 7th ed. – Boston, 2004.

52. Map of homophobic and transfobic hate crime/speech - hate map. – Режим доступу: <http://www.ilga-europe.org/content/download/16551/107045/version/3/file/hate+map.pdf>.

53. Official Journal of the European Union C 306, 17.12.2007 - European Union. – Режим доступу: http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=FXAC07306. 54. Pleck J. H. The gender role strain paradigm: An update // A new psychology of men / R.F. Levant & W.S. Pol-lack (Eds.). – New York, 1995.

55. Plummer D. Homophobia and health: Unjust, anti-social, harmful and endemic // Health Care Analysis. – 1995. – Vol. 3, No 2. – P. 150–156. – Режим доступу:

<http://www.springerlink.com/content/7x65461m8u631177/>.

56. Queer Theology: Rethinking the Western Body / G. Loughlin (Ed.). – Malden, Massachusetts, 2007. – Режим доступу: <http://depositfiles.com/ru/files/70w9xhwhy>. 57. Resolution on equal rights for gays and lesbians in the EC. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&TPV=DEF&FILE=980917&TXTLST=7&POS=1&SDOCTA=10&Type_Doc=RESOL&LANGU E=EN.

58. Safety in Our Schools Strategies for Responding to Homophobia. – Режим доступу: <http://www.glhv.org.au/node/311>.

59. Seidman S., Meeks C, Traschen F. Beyond the closet? The changing social meaning of homosexuality in the United States // Sexualities. – 1999. – No 2 (1). – P. 9–34.

60. South Africa to have gay weddings. – Режим доступу: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4487756.stm>.

61. State-sponsored Homophobia. 2008. – Режим доступу: www.gaylawnet.com/ezine/crime/ILGA_2008.pdf.

62. Template: World homosexuality laws map. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Template:World_homosexuality_laws_map.

63. The Assemblies of God and Homosexuality. – Режим доступу: http://www.religioustolerance.org/hom_aog.htm.

64. The State of the World Atlas / D. Smith, Eight Ed. – London, 2008.

Микола Окса

Національні ґендерні цінності як основи виховання студенток

Стаття присвячена проблемі використання національних ґендерних цінностей у вихованні студенток. Особистісна самоактуалізація жінки, зокрем, продуктивна професійна діяльність, можлива за умови збереження та втілення нею в життя її істинно ремінних ознак і цінностей.

This article is devoted to the problem of introducing national gender values in female students education. Woman's personal self-actualization especially effective professional activity, is possible in case of Keeping and implantation of her feminine characteristics and valuts.

Національне відродження та подальший розвиток духовної культури українського народу зумовили те, що з кожним роком все більше представниць так званої «слабкої статі» займають ключові посади керівників на підприємстві, в закладах культури й освіти тощо. Водночас треба констатувати, що й

сьогодні статево-рольові пережитки значно ускладнюють професійне та особисте життя багатьох жінок. Однак слід нагадати, що в предків сучасних українців жінка традиційно займала гідне місце в громаді. У світлі цього корисно проаналізувати ґендерні уявлення староукраїнського суспільства про роль жінки як його представниці, а також визначити педагогічні можливості щодо використання національних цінностей українського народу в процесі виховання сучасних студенток вищих навчальних закладів.

Аналіз літератури свідчить, що ґендерна проблематика посідає центральне місце в наукових працях багатьох учених: Т.Бендас, Ш.Берн, Є.Ільїна, І.Жеребкіної, Д.Колесова, І.Кона, М.Семченко, В.Симонова, А.Хрипкової та інших. У контексті нашого дослідження особливий інтерес представляють також наукові праці, в яких автори (Т.Говорун, В.Кравець, В.Павленко, С.Таллін та ін.) висвітлюють стародавні уявлення